

Gastheer voor de nieuwe rechtsorde

**Een onderzoek naar de Nederlandse inzet voor het
Internationaal Strafhof sinds 2010**

Jari van der Laan

6250408

Universiteit Utrecht

Eindwerkstuk BA Geschiedenis (GE3V14054)

Liberal Arts and Sciences. Internationale Betrekkingen.

Begeleider: Dr. Eline van Ommen

April 2021

Aantal woorden: 7992

Samenvatting

Het Internationaal Strafhof (ICC) is een internationaal hof dat internationale mensenrechtenschenders wenst te berechten. Hiervoor is dit ICC afhankelijk van de medewerking van lidstaten zoals Nederland. Dit onderzoek kijkt daarom naar de Nederlandse inzet voor de activiteiten van het ICC sinds 2010. Dit wordt gedaan door te kijken naar de drie verschillende soorten strafzaken waarmee het ICC te maken kan krijgen: verwijzing door een lidstaat, verwijzing door de VN Veiligheidsraad, en een onderzoek op initiatief van het ICC zelf. Aan de hand van primaire overheidsdocumenten wordt gekeken naar de rol die Nederland had in de ondersteuning van het ICC bij deze verschillende soorten strafzaken.

We zullen zien dat de Nederlandse regering veel waarde hechtte aan het straffen van mensenrechtenschenders. Nederland zag hierin een belangrijke rol voor het ICC. Nederland probeerde voornamelijk om op een diplomatieke manier steun voor het ICC te bepleiten. Het doel was om universaliteit, draagvlak en legitimiteit voor het ICC te creëren in de hoop dat dit kon bijdragen aan een bredere naleving van internationaal strafrecht. Echter waren er veel situaties waarin het ICC niet goed te werk kon gaan dankzij tegenwerking door betrokken staten. Nederland was dan ook bereid om te kijken naar oplossingen voor medewerking met internationaal recht die enigszins buiten de richtlijnen van het ICC lagen. Het tegengaan van straffeloosheid bleef een kernwaarde voor Nederland. De Nederlandse inzet voor het Strafhof hing dus vooral samen met de mate waarin het ICC in verschillende situaties als een effectieve organisatie voor bestraffing werd gezien.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
2. Zelfverwijzingen en de Afrikaanse kritiek	8
2.1 - Mali en Oeganda als ‘goede’ medewerkers	8
2.2 - De Afrikaanse kritiek	12
2.3 - Conclusie	15
3. De VN Veiligheidsraad en de toewijzing van Libië	16
3.1 - Libië: Een onderzoek zonder Jurisdictie	16
3.2 - Een meer betrokken Veiligheidsraad	20
3.3 - Conclusie	21
4. Proprio motu	22
4.1 - Wanneer lidstaten tegenwerken. Het geval van Kenia	22
4.2 - Wanneer bondgenoten tegenwerken. De Verenigde Staten	25
4.3 - Conclusie	27
5. Conclusie en Reflectie	28
Literatuurlijst	30
Primaire bronnen	30
Secundaire bronnen	37

1. Inleiding

In de twintigste eeuw zijn miljoenen mensen slachtoffer geweest van grove mensenrechtenschendingen. Niet alleen zijn deze misdaden onmenselijk voor de slachtoffers, maar ze bedreigen ook de internationale vrede, veiligheid en het welzijn. Deze misdaden zouden daarom altijd bestraft moeten worden, door de internationale gemeenschap als dat nodig is. Dit is althans de visie die verwerkt staat in de inleiding van het Statuut van Rome, een verdrag opgesteld op 17 Juli 1998 als uitkomst van een wekenlange conferentie in Rome.¹ Tijdens deze conferentie onderhandelden delegaties van meer dan 160 landen en honderden gouvernementele en non-gouvernementele organisaties (NGO's) over het oprichten van een internationaal hof. Een groep van progressieve 'gelijkdenkende' staten nam hier het voortouw om een strafhof te vormen dat grove misdrijven kon berechten. Het Statuut werd uiteindelijk aangenomen.² Nadat het minimale benodigde aantal van 60 ratificaties was bereikt³, kon op 1 Juli 2002 daadwerkelijk gestalte gegeven worden aan het Internationaal Strafhof.

Het Internationaal Strafhof (ook wel '*International Criminal Court*' of '*ICC*') is een internationaal hof dat zich richt op de berechting van individuen die worden verdacht van grove mensenrechtenschendingen. De misdaden die het Statuut van Rome hieronder rekent zijn genocide, misdaden tegen de menselijkheid, oorlogsmisdaden, en zogeheten agressie misdaden.⁴ Belangrijk hierbij is dat het ICC complementair hoort te zijn aan nationale rechtspraak. Het ICC zal alleen misdadigers berechten wanneer zij concludeert dat het nationale rechtssysteem hier niet voldoende toe in staat of toe bereid is.⁵ Daarnaast heeft het Strafhof enkel jurisdictie over misdaden die na 1 Juli 2002 gepleegd zijn.⁶ Er zijn daarbij drie manieren waarop het ICC een strafzaak doorverwezen kan krijgen. (1) Een lidstaat van het Statuut van Rome kan misdaden doorverwijzen die op eigen grondgebied hebben plaatsgevonden. (2) De Veiligheidsraad van de Verenigde Naties kan een situatie doorverwijzen onder Hoofdstuk VII van het VN Handvest. (3) De hoofdaanklager van het

¹ United Nations General Assembly. "Rome Statute of the International Criminal Court." 1998. Preamble. Opgehaald uit *Core Legal Texts*, online bibliotheek van het Internationaal Strafhof op <https://www.icc-cpi.int/resource-library/Pages/core-legal-texts.aspx>.

² William Schabas. "Creation of the Court." in *An Introduction to the International Criminal Court*. 2020. blz 18-22.

³ UN General Assembly. "Rome Statute of the International Criminal Court." Artikel 126.

⁴ Ibidem. artikels 5-9.

⁵ Ibidem. artikel 1.

⁶ Ibidem. artikel 11.

Strafhof kan een onderzoek voorstellen (een zogeheten ‘*proprio motu*’ onderzoek), wat daarna goedgekeurd moet worden door een strenge onderzoeksraad.⁷ De jurisdictie van het ICC is dus verbonden aan strenge voorwaarden.

Tijdens de Conferentie van Rome was Nederland de enige staat die aanbood om als gastheer voor het Strafhof te dienen.⁸ Het ICC is daarom gevestigd in Den Haag, een stad die ook gastheer is van andere internationale rechtsinstanties zoals het Joegoslaviëtribunaal en het Internationaal Gerechtshof. Nederland heeft daarnaast een duidelijke aanwezigheid in de geschiedenis van internationaal recht. In 1899 en 1907 was Den Haag al gastheer van de zogeheten *Hague Conventions*, twee internationale conferenties waarop afspraken werden gemaakt over wat ‘toegestaan’ zou moeten zijn bij oorlogvoering.⁹ Het berechten van oorlogsmisdadigers zou echter pas opkomen na de Tweede Wereldoorlog. Toen de overwinnende grootmachten een verdrag sloten voor de oprichting van militaire tribunaal tegen oorlogsmisdadigers uit Duitsland en Japan, was Nederland een van de landen die zich sterk uitsprak voor dit initiatief.¹⁰ Dit project tegen straffeloosheid van oorlogsmisdadigers zette zich voort in de jaren ‘90. Nederlandse jurisprudentie aangaande misdaden tegen de menselijkheid vormde een belangrijke inspiratiebron voor het Joegoslaviëtribunaal en het Rwanda Tribunaal.¹¹ Nederland was dus vaak betrokken bij belangrijke stappen in de geschiedenis van internationaal strafrecht.

Internationaal rechtsgeleerde Larissa van den Herik stelde daarom dat Nederland een actieve houding had tegenover internationaal recht. Toch zou Nederland ook terughoudend zijn geweest omdat het nog geen grote rol voor zichzelf zag op het internationale toneel.¹² Van den Herik ging echter vrijwel niet in op de manier waarop Nederland zich heeft verhouden tegenover het ICC, terwijl dit permanente hof juist een belangrijke volgende stap was in het nastreven van internationaal recht.

Voor het ICC zelf is het ook belangrijk om deze Nederlandse steun te onderzoeken. Het ICC heeft namelijk zelf geen politiemacht om onderzoek uit te voeren en verdachten te arresteren. Zij is daarvoor afhankelijk van de medewerking van lidstaten en van de bredere

⁷ Ibidem. artikel 13.

⁸ Andrew Novak. “The Rome Statute of the International Criminal Court.” in *The International Criminal Court*. 2015. blz 35.

⁹ William Schabas. “Creation of the Court.” blz 2-3.

¹⁰ Ibidem. blz 5-6.

¹¹ Larissa van den Herik. “The Dutch Engagement with the Project of International Criminal Justice.” in *Netherlands International Law Review* 57(2). 2010. blz. 310 - 314.

¹² Ibidem. blz 320-321.

internationale gemeenschap.¹³ Internationaal rechtsgeleerde Andrew Novak vatte deze situatie van het ICC goed samen door te stellen: “It is only as strong as the effective and ongoing cooperation by member states allows it to be.”¹⁴ Er is echter vaak discussie over hoe verregaand deze coöperatie met het Strafhof zou moeten zijn. In het kader van staatssoevereiniteit wordt bijvoorbeeld gesteld dat een supranationaal strafhof onwenselijk is voor de berechting van misdadigers. De verantwoordelijkheid voor deze berechting zou aan de staten zelf zijn, met minimale inmenging van internationale actoren.¹⁵ Het ICC is voor haar werk dus afhankelijk van de medewerking van lidstaten, maar deze bereidheid tot medewerking leek nog niet altijd aanwezig. Het is daarom belangrijk om te onderzoeken in hoeverre lidstaten die achter het ICC staan, willen en kunnen bijdragen aan haar activiteiten. Hierbij is het ook belangrijk om te kijken of deze lidstaten anderen kunnen aanzetten om mee te werken. Dit helpt om aan te tonen in hoeverre het ICC beschouwd wordt als een belangrijke organisatie om de internationale rechtsorde te bevorderen.

De rol van Nederland bij het werk van het ICC is hierbij belangrijk. Nederland is immers de gaststaat en een land dat zich al langer leek in te zetten voor internationaal recht. Toch is deze rol niet eerder prominent belicht. De vraag waarop dit onderzoek zich richt is daarom: “*Op welke manieren heeft Nederland zich ingezet voor de activiteiten van het Internationaal Strafhof sinds 2010?*” Beantwoording van deze vraag helpt om te begrijpen of een prominente lidstaat zoals Nederland het ICC ook zag als een belangrijke nieuwe stap in de ontwikkeling van internationaal strafrecht.

Het jaar 2010 is gekozen omdat in juni van dat jaar de eerste herzieningsconferentie van het Strafhof plaatsvond. In Kampala, Oeganda kwamen vertegenwoordigers van vijftientig staten en talloze NGO’s bijeen om het ICC te evalueren en om te onderhandelen over verbeterpunten. Nederland besteedde op deze conferentie veel aandacht aan de effectiviteit van het Strafhof en noemde de resultaten “boven verwachting”.¹⁶ Deze conferentie diende daarom wellicht als een versterkte motivatie voor Nederland om het Strafhof te ondersteunen.

¹³ International Criminal Court. “How the Court works.” zonder datum. op <https://www.icc-cpi.int/about/how-the-court-works>

¹⁴ Andrew Novak. “Investigation and Prosecution.” in *The International Criminal Court*. 2015. blz 64.

¹⁵ Sibylle Scheipers. “The Sovereigntist Discourse.” in *Negotiating Sovereignty and Human Rights: International Society and the International Criminal Court*. 2010. blz 83-84.

¹⁶ Verhagen; Hirsch Ballin. “Verslag herzieningsconferentie van het Statuut van Rome inzake het Internationaal Strafhof.” 2010. blz. 1. Opgehaald uit *Kamerstukken*, online archief van de Tweede Kamer. <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken>

Deze inzet zal onderzocht worden aan de hand van primaire bronnen van de overheid die gevonden kunnen worden in het online archief van de Tweede Kamer¹⁷ en via Archiefweb van de Rijksoverheid.¹⁸ Deze databases geven toegang tot onder andere brieven van de regering, kamermoties, jaarverslagen en antwoorden op kamervragen. Het bevat informatie over Nederlands regeringsbeleid met betrekking tot het ICC en wat beleidspersonen vonden dat zou moeten gebeuren. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van het online archief van het ICC.¹⁹ Deze documenten samen geven een inzicht in ontwikkelingen die het ICC doormaakte tijdens haar strafzaken en hoe Nederland zelf reageerde op deze ontwikkelingen. Om de manier van werken van het Strafhof in verschillende situaties te bekijken, worden drie hoofdstukken gebaseerd op de drie manieren waarop het Strafhof een zaak kan openen: verwijzing door een lidstaat, verwijzing door de VN veiligheidsraad, en proprio motu. Deze drie opties verschillen in bij wie het initiatief ligt om een strafonderzoek op de agenda te zetten. Als gevolg spelen bij deze verschillende opties dus ook verschillende soorten kritiek en mee- of tegenwerking van betrokken staten. Per manier komen daarom specifieke casussen ter sprake die dit goed illustreren. Aan de hand van overheidsbronnen zal gekeken worden naar de inzet van de Nederlandse regering in deze verschillende situaties. Deze opzet zal onderzoeken hoe Nederland zich mengde in ICC ontwikkelingen en hoe zij reageerde op kritiek en tegenwerking. Het doel is om te onderzoeken of Nederland een duidelijke inzet leverde in deze verschillende soorten strafzaken, of Nederland dus duidelijk hulp leverde wanneer het ICC dit nodig had en of Nederland ook via andere strategieën probeerde om draagvlak voor het ICC te vergroten.

¹⁷ Tweede Kamer der Staten Generaal. “Kamerstukken.” Online Archief op <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken>

¹⁸ Rijksoverheid.archiefweb.eu. Online Archief op <https://rijksoverheid.archiefweb.eu/#archive>

¹⁹ International Criminal Court. “Court Records and Transcripts.” Online Archief op <https://www.icc-cpi.int/pages/crm.aspx>

2. Zelfverwijzingen en de Afrikaanse kritiek

Dit hoofdstuk zal kijken naar de eerste soort doorverwijzing van strafzaken. Lidstaten van het ICC kunnen zelf een binnenlandse situatie doorverwijzen. Aan de hand van Mali en Oeganda zal dit hoofdstuk tonen dat wanneer lidstaten goed meewerkten, Nederland hieraan weinig hoefde bij te dragen. Zij kon dan op andere manieren steun bieden aan de rechtsstaat van deze lidstaten. Toch hebben deze strafzaken ook geleid tot prominente kritiek die het draagvlak van het ICC bedreigde. Dit hoofdstuk kijkt daarom ook naar wat Nederland deed om deze kritiek te bestrijden. We zullen zien dat Nederland voornamelijk probeerde om via diplomatie het belang van het ICC aan te tonen.

Het Strafhof kan pas efficiënt te werk gaan wanneer lidstaten haar activiteiten ondersteunen. Aan de andere kant stijgt deze bereidheid om mee te werken met het ICC pas wanneer deze wordt gezien als een eerlijk, onpartijdig, legitiem en efficiënt hof.²⁰ Nederland claimde daarom dat het belangrijk was dat alle lidstaten hun verwachte bijdrage leverden. Universaliteit van het ICC zou hierbij cruciaal zijn. De Nederlandse regering stelde daarom veel activiteiten te ondernemen om ratificatie, implementatie en acceptatie van het ICC te bevorderen.²¹

2.1 - Mali en Oeganda als ‘goede’ medewerkers

Wanneer een lidstaat een strafzaak doorverwees, probeerde de Nederlandse regering toe te zien dat de betrokken lidstaten meewerkten met deze internationale rechtsorde. Een zaak waarin deze medewerking goed verliep, was Mali. In juli 2012 verwees Mali haar situatie door aan het Strafhof. Hier was sinds januari van dat jaar een gewelddadig conflict gaande tussen de Malinese regering en opstandige rebellengroepen.²² Tegelijkertijd ging ook de *United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali (MINUSMA)* van start, waaraan Nederland een bijdrage leverde.

²⁰ Annika Jones. “Non Cooperation and the Efficiency of the International Criminal Court.” In *Cooperation and the International Criminal Court : Perspectives from Theory and Practice*. ed. Olympia Bekou; Daley Birkett. 2016. blz 193-194.

²¹ Rijksoverheid. “International legal organisations.” zonder datum. op <https://www.government.nl/topics/international-organisations/international-legal-organisations>

²² ICC. “Decision Assigning the Situation in the Republic of Mali to Pre-Trial Chamber II.” 2012. ICC-01/12-1. Opgehaald uit *Court Records and Transcripts*, online Archief van het Internationaal Strafhof.

MINUSMA was een vredesmissie en het primaire doel was dus het stabiliseren van de politiek in Mali, maar de Nederlandse regering leek vooral groot belang te hechten aan een goed functionerende rechtsorde.²³ Dit zou volgens Nederland inhouden dat de rechtsstaat werd verbeterd met passende wetgeving om burgers te beschermen en misdadigers te straffen.²⁴ Dit leek te passen binnen de prioriteiten die Nederland stelde in Mali. Frans Timmermans, minister van Buitenlandse Zaken van 2012 tot 2014, stelde namelijk dat wederopbouw en langetermijnstabiliteit "niet mogelijk" zouden zijn "als in een samenleving nog allerlei mensen vrij rondlopen van wie iedereen weet dat zij zich schuldig hebben gemaakt aan de meest gruwelijke mensenrechtenschendingen."²⁵ Betrokkenheid van het ICC werd daarom verwelkomt.²⁶ Zij zou deze mensen immers kunnen bestraffen. De Nederlandse ambassade bood ook veel ondersteuning in het teken van mensenrechten. Zo ondersteunde het de ontwikkeling van vrouwenrechten met een programma om economische en politieke rechten van vrouwen te bevorderen. Daarnaast bood Nederland ondersteuning aan Malinese mensenrechtenorganisaties die onderzoek deden naar mensenrechtenschendingen in dit conflict. Dit vond Nederland belangrijk omdat deze informatie ook gebruikt kon worden bij eventuele vervolgingen door het ICC.²⁷ Nederland bood dus veel steun om mensenrechten te helpen ontwikkelen binnen het Malinese rechtssysteem, in de hoop dat deze rechten ook door Mali zelf beter gewaarborgd konden worden.

Het ICC onderzoek leidde ook al tot enkele arrestaties van verdachten. In 2015 werd Ahmad Al Faqi Al Mahdi door Niger gearresteerd en overgeleverd aan het ICC om terecht te staan voor oorlogsmisdaden.²⁸ Al Mahdi werd in september 2016 veroordeeld tot negen jaar celstraf.²⁹ Verder werd in maart 2018 Al Hassan Ag Abdoul Aziz Ag Mohamed Ag Mahmoud overgeleverd aan het Hof door Mali. Hij werd ook verdacht van oorlogsmisdaden

²³ Frans Timmermans; J.A. Hennis-Plasschaert; E.M.J. Ploumen; I.W. Opstelten. "Artikel 100 brief over een Nederlandse bijdrage aan de UN Multidimensional Integrated Stabilisation Mission in Mali (MINUSMA)." 2013. blz 2. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

²⁴ Rijksoverheid. "The Netherlands Helps Strengthen the Rule of Law in Other Countries." zonder datum. op <https://www.government.nl/topics/international-peace-and-security/international-legal-order/the-netherlands-helps-strengthen-the-rule-of-law-in-other-countries>

²⁵ Tweede Kamer der Staten Generaal. "Verslag van een algemeen overleg, gehouden op 3 juli 2013, over Mali." 2013. blz 13. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

²⁶ Ibidem. blz 13.

²⁷ Frans Timmermans; J.A. Hennis-Plasschaert; E.M.J. Ploumen; I.W. Opstelten. "Voortgangsrapport MINUSMA, inclusief algemene ontwikkelingen in Mali." 2014. blz. 4-5. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

²⁸ ICC. "Statement of the Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda, following the transfer of the first suspect in the Mali investigation: 'Intentional attacks against historic monuments and buildings dedicated to religion are grave crimes.'" 2015. op <https://www.icc-cpi.int/pages/item.aspx?name=otp-stat-26-09-2015>

²⁹ ICC. "Judgement and sentence." in Case: *The Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi*. 2016. artikel 106-109. Opgehaald uit *Court Records and Transcripts*.

en misdaden tegen de menselijkheid.³⁰ Wanneer betrokken lidstaten dus duidelijk meewerkten met het ICC, deed Nederland zelf weinig om aan te dringen op deze medewerking. In zulke gevallen richtte Nederland zich op algemene verbetering van de politiek en rechtspraak in het betrokken land. Dit kon ook behulpzaam zijn voor het onderzoek van het ICC, maar dat was dus niet de hoofdprioriteit.

De relatief ‘snelle’ gang van zaken in Mali was niet bij elke strafzaak het geval. Vaak duurde het vele jaren langer voordat het openen van een zaak leidde tot de eerste berechtningen. Een voorbeeld is de situatie in Oeganda. Noord-Oeganda en omliggende regio’s werden al sinds de late jaren ‘80 geteisterd door de rebellengroep de *Lord’s Resistance Army* (LRA) onder leiding van Joseph Kony. De Oegandese regering verwees de situatie in december 2003 naar het Strafhof. De LRA werd verdacht van een groot aantal grove mensenrechtenschendingen. Het Strafhof vaardigde in 2005 daarom arrestatiebevelen uit tegen vijf LRA-leden: Joseph Kony, Vincent Otti, Okot Odhiambo, Raska Lukwiya, and Dominic Ongwen.³¹ Pas in 2015 zou de eerste aanhouding plaatsvinden. Dominic Ongwen gaf zichzelf over aan Amerikaanse troepen en werd vervolgens door de Centraal Afrikaanse Republiek uitgeleverd aan het ICC.³² Bert Koenders, minister van Buitenlandse Zaken van 2014 tot 2017, noemde de arrestatie van Ongwen een grote stap vooruit in de strijd tegen straffeloosheid.³³ Nederland leek dus optimisme te willen uitstralen over de werking van het ICC ondanks de lange duur van sommige strafzaken. Met de juiste inzet van betrokken lidstaten konden verdachten immers altijd berecht worden.

Een rapport van de *Adviesraad Internationale Vraagstukken* stelde in 2009 dat de ICC arrestatiebevelen deels zouden bijdragen aan de bereidheid van de LRA tot onderhandelingen met de Oegandese regering. Het beperkte de LRA in hun bewegingsvrijheid. De LRA zou als tegenprestatie voor vrede echter stellen dat onder andere deze arrestatiebevelen moesten verdwijnen. De adviesraad zou dit acceptabel vinden als Oeganda zelf de LRA op een passende manier ging berechten, waardoor de complementariteit van het ICC in werking

³⁰ ICC. “Situation in Mali: Al Hassan Ag Abdoul Aziz Ag Mohamed Ag Mahmoud surrendered to the ICC on charges of crimes against humanity and war crimes in Timbuktu.” 2018. Press release op <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1376>

³¹ Linus Nnabuike Malu. “The International Criminal Court and the Peace Process in Uganda.” in *The International Criminal Court and Peace Processes: Côte d’Ivoire, Kenya and Uganda*. 2019. blz. 94-97.

³² International Criminal Court. “Report of the Registry on the voluntary surrender of Dominic Ongwen and his transfer to the Court.” 2015. Opgehaald uit *Court Records and Transcripts*.

³³ Rijksoverheid. “Koenders calls LRA commander’s arrival at the ICC ‘a step forwards in battle against impunity.’” 2015. Nieuwsbericht op <https://www.government.nl/latest/news/2015/01/21/koenders-calls-lra-commander-s-arrival-at-the-icc-a-step-forwards-in-battle-against-impunity>

trad.³⁴ Ook Koenders benadrukte deze complementariteit van het Strafhof. Landen zouden in eerste instantie zelf verantwoordelijk moeten zijn voor de berechting van misdadigers.³⁵ De Nederlandse acties in Oeganda leken dit te ondersteunen. Nederland richtte zich op algemene ontwikkeling van de rechtsorde en veiligheid in Oeganda. De nadruk lag op het verbeteren van wetgeving en de werking van rechtbanken, en het bevorderen van mensenrechten.³⁶ In deze situatie leek voor het ICC echter geen sprake te zijn van complementariteit. Odhiambo en Lukwiya worden vermoed te zijn overleden, maar de arrestatiebevelen tegen Otti en Kony zijn nog steeds actief.³⁷ Het ICC leek de misdadigers te willen berechten zonder dit over te laten aan nationale rechtbanken. Nederland leek dus eerder dan het ICC zelf bereid om strafzaken over te laten aan nationale rechtbanken, zolang goede medewerking met het ICC leek aan te tonen dat het betrokken land hiertoe in staat kon zijn. Soevereiniteit leek dus ook voor Nederland een belangrijk concept. Wanneer het mogelijk was voor landen om misdadigers zelf passend te berechten, zou dit overwogen moeten worden. Nederland probeerde dan wel bij te dragen aan de ontwikkeling van een rechtssysteem waarin deze zelfstandige berechting mogelijk werd.

Wanneer de lidstaten die situaties doorverwezen meewerkten met het ICC, kon het ICC door misdadigers beschouwd worden als een autoriteit waarmee rekening gehouden moest worden. In zulke gevallen ondernam de Nederlandse regering zelf weinig om medewerking met het Strafhof te waarborgen. Nederland richtte zich dan op het helpen ontwikkelen van de nationale rechtsstaat en het bevorderen van mensenrechten. Nederland leek het dus juist belangrijk te vinden dat lidstaten de kennis en vaardigheden kregen om misdadigers te straffen zonder het ICC.

³⁴ Adviesraad Internationale Vraagstukken; Commissie van Advies Inzake Volkenrechtelijke Vraagstukken. "Transitional Justice: Gerechtigheid en Vrede in Overgangssituaties. 2009. blz 28-30. Opgehaald van <https://www.adviesraadinternationalevraagstukken.nl/documenten/publicaties/2009/04/03/transitional-justice-gerechtigheid-en-vrede-in-overgangssituaties>.

³⁵ Bert Koenders; G.A. van der Steur. "Stand van zaken met betrekking tot het Internationaal Strafhof." 2015. blz 3. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

³⁶ Frans Timmermans; Lilianne Ploumen. "Reactie op verzoek commissie inzake de situatie in Goma en het oosten van de DRC." 2012. blz 5. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

³⁷ International Criminal Court. "Kony et al Case." zonder datum. op <https://www.icc-cpi.int/uganda/kony>.

2.2 - De Afrikaanse kritiek

In veel gevallen waren betrokken lidstaten minder bereid om met het ICC mee te werken en moest Nederland dit aanmoedigen. Dit werd steeds vaker het geval omdat vanuit Afrika kritiek op het ICC ontstond vanwege het grote aantal strafzaken op dit continent. Afrikaanse landen beschouwden het Strafhof steeds meer als een oneerlijk en inefficiënt instituut waaraan niet hoefde te worden meegewerkt. Zij vonden dat het Hof zich in ongelijke mate richtte op Afrika.³⁸ Frans Timmermans gaf aan verontwaardigd te zijn over deze kritiek. In 2013 bijvoorbeeld was het overgrote deel van de Afrikaanse situaties die het ICC behandelde, verwezen door Afrikaanse staten zelf (4 zaken) of door de Veiligheidsraad (2) zonder dat het ICC een proprio motu initiatief nam (2). Het ICC was volgens Timmermans dus wel degelijk een “onafhankelijke juridische instelling die zijn werk doet op basis van het Statuut van Rome.”³⁹ Hij was niet bereid om compromissen te sluiten over kritiekpunten wanneer dit ten koste zou gaan van kernpunten uit het Statuut.⁴⁰ Ondanks opkomende kritiek leek de Nederlandse regering dus achter de kernpunten van het ICC te blijven staan.

In het kader van universaliteit zette Nederland zich wel in om kritische landen bij het ICC te houden. Nederland wilde dit voornamelijk via de diplomatieke weg bereiken. Nederlandse diplomaten reageerden vaak fel en teleurgesteld op non-coöperatie, maar stelden dat directe sancties ongewenst en niet effectief waren. Dit constateerde Uri Rosenthal, minister van Buitenlandse Zaken van 2010 tot 2012, bijvoorbeeld in het geval van ICC lidstaten die de Soedanese (voormalig) president Omar Al-Bashir ontvingen ondanks een actief arrestatiebevel.⁴¹ De voornaamste inzet van Nederland was dus om de dialoog aan te gaan met kritische landen over hun zorgen, zoals de berechting van Bashir en andere staatshoofden. Zo nam Nederland in 2013 het initiatief tot een bijeenkomst om dit onderwerp te bespreken en stond het in dat jaar voor het eerst op de agenda van de jaarlijkse Ledenvergadering van lidstaten.⁴² Daarnaast organiseerde Nederland geregeld bijeenkomsten om medewerking met het Strafhof onder de aandacht te brengen. Zo organiseerde Nederland

³⁸ Christopher Rossi. “Hauntings, Hegemony, and the Threatened African Exodus from the International Criminal Court.” in *Human Rights Quarterly*, 40(2). 2018. 386-388.

³⁹ Frans Timmermans. “Antwoord vragen van de leden Sjoerdsma, Van Bommel en Omtzigt over het gezag van het Internationaal Strafhof in Afrika.” 2013. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

⁴⁰ A.M.C Eijsink; J.M. Wiskerke. “Verslag van een schriftelijk overleg over het verslag van de 12e Vergadering van de Staten die Partij zijn bij het Statuut van Rome ter oprichting van het Internationaal Strafhof. 2014. blz 5-8. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

⁴¹ Uri Rosenthal; H.P.M. Knapen. “Actuele situatie in Soedan.” 2011. blz 4-5. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

⁴² A.M.C Eijsink; J.M. Wiskerke. “Verslag van een schriftelijk overleg over het verslag van de 12e Vergadering van de Staten die Partij zijn bij het Statuut van Rome ter oprichting van het Internationaal Strafhof. 2014. 3-5. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

in 2013 twee seminars met Noorwegen en Estland in Dakar en Arusha.⁴³ En in 2015 organiseerde Nederland weer samen met Noorwegen een seminar in Botswana.⁴⁴ Deze seminars verschaften informatie over de werking van het ICC en waarom het ICC wenselijk was. Hoewel Nederland deze seminars niet alleen organiseerde, was Nederland wel één van de primaire initiatiefnemers om op deze manier medewerking met het Strafhof te bepleiten.

Daarnaast had Nederland als gastland van het ICC de unieke mogelijkheid om diplomatieke bezoeken te organiseren aan Den Haag en het Strafhof. Nederland nodigde geregeld delegaties van zowel lidstaten als niet-leden uit in de stad van vrede en recht. Deze delegaties kregen rondleidingen bij het Strafhof en andere rechtsinstanties in Den Haag om informatie te verschaffen en om toetreding tot het ICC te bevorderen.⁴⁵ In het zetelverdrag tussen Nederland en het Strafhof staat echter hoe dan ook vastgelegd dat Nederland deze bezoeken van staatsvertegenwoordigers aan het Strafhof moet verschaffen wanneer het Hof hier officieel om vraagt.⁴⁶ Maar hier viel wel te zien dat Nederland in dit geval duidelijk initiatief nam. Niet alleen nodigde Nederland delegaties uit voordat het ICC dit zelf moest regelen, maar het bezoek werd ook uitgebreider en informatiever gemaakt in de hoop om delegaties te overtuigen lid te worden of te blijven.

Nederland zag echter ook het belang om samen met andere Europese landen aan te dringen op medewerking met het Strafhof. Een motie van kamerlid Sjoerd Sjoerdsma (19 november 2015) verzocht de regering om “zich actief in te zetten voor een gemeenschappelijke EU-reactie wanneer de afspraken met het Strafhof worden geschonden door verdragsstaten.” Deze motie werd met een meerderheid aangenomen (78 stemmen).⁴⁷ In het voorjaar van 2016 kreeg de Nederlandse regering de kans om deze motie uit te voeren toen Nederland voorzitter werd van de Europese Unie. Nederland vroeg extra aandacht voor de ontwikkelingen rondom de Afrikaanse Unie en de Afrikaanse landen die het Statuut wilden verlaten. De EU en haar lidstaten hadden daarom voorafgaand aan de top van de AU in juli 2016 overleg gehad met een groot aantal Afrikaanse leden van het ICC om verdere

⁴³ Bert Koender; I.W. Opstelten. “Stand van zaken met betrekking tot het Internationaal Strafhof.” 2013. blz 3. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

⁴⁴ Bert Koenders; G.A. van der Steur. “Stand van zaken met betrekking tot het Internationaal Strafhof.” 2015. blz. 3-4. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

⁴⁵ Frans Timmermans. “Reactie op het verzoek om informatie over enkele kwesties m.b.t. het Internationale Strafhof.” Brief Regering. 2013. blz 2. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

⁴⁶ Overheid.nl Wettenbank. “Zetelverdrag tussen het Internationaal Strafhof en het Gastland, ‘s-Gravenhage, 07-06-2007.” Artikel 21. Geldend van 01-03-2008 t/m heden. op <https://wetten.overheid.nl/BWBV0002899/2008-03-01>

⁴⁷ Sjoerd Sjoerdsma. “Motie van het lid Sjoerdsma over een gemeenschappelijke EU-reactie bij schending van afspraken met het Strafhof door verdragsstaten.” 2015. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

verlating te voorkomen.⁴⁸ Op aandringen van Nederland zou de EU ook een sterke verklaring hebben aangenomen om het belang van coöperatie met het Strafhof te benadrukken. Wanneer er zorgen waren over de werking van het ICC, moest volgens hen constructieve discussie plaatsvinden in plaats van vertrek.⁴⁹ Nederland probeerde dus ook om binnen de EU landen aan te sturen op sterke steun voor het ICC. Ook hier leek diplomatie leidend te zijn.

Nederland en de EU waren dus vooral aansporend, maar niet te ‘dwingend’ in het bepleiten van het ICC. Deze instelling leek voort te komen uit een andere prominente kritiek vanuit Afrika. Internationale organisaties zoals het ICC zouden volgens critici een manier zijn om westerse waarden op te leggen aan Afrika.⁵⁰ Om te zorgen dat Afrikaanse landen zich dus juist niet zouden afkeren van het ICC, leek Nederland het ICC en haar waarden te willen verbreden op een manier die niet te opdringerig leek. Soms had deze strategie duidelijk effect. In 2016 nam Zuid-Afrika stappen om het ICC te verlaten. Als reactie hierop ging Nederland gesprekken aan met Zuid-Afrika, maar deed ook investeringen in rechtenorganisaties zoals Africa Legal Aid en het Institute for Justice and Reconciliation om op die manier meer kennis en draagvlak te creëren.⁵¹ Onder andere dankzij deze inzet zou Zuid-Afrika haar terugtrekking later ongedaan hebben gemaakt.⁵² Aan de hand van seminars, bijeenkomsten en lokale investeringen hoopte Nederland dus kennis en acceptatie van het ICC te vergroten.

Hoewel Nederlandse diplomaten het dus zelf oneens leken te zijn met Afrikaanse kritieken, beschouwden zij deze wel als een invloed op de legitimiteit van het ICC. Dit leek daarom meegenomen te worden in het beleid. De hoop was dat tegenwerkende landen op een constructieve manier meer begrip kregen voor de onafhankelijkheid en legitimiteit van het ICC, en hierdoor besloten om mee te werken.

⁴⁸ Bert Koenders. “Antwoord op vragen van het lid Servaes over de terugtrekking van Afrikaanse landen uit het Internationaal Strafhof.” 2016. blz 2. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

⁴⁹ Council of the European Union. “Declaration by the High Representative on behalf of the European Union on South Africa and Burundi and the International Criminal Court. 2016. Press release op <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/10/21/south-africa-burundi-rome-statute/>

⁵⁰ Rossi. “Hauntings, Hegemony, and the Threatened African Exodus.” 374-376.

⁵¹ Pia Dijkstra. “Verslag van een schriftelijk overleg over de actuele ontwikkelingen in Zuid-Afrika.” 2018. blz 4. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

⁵² Halbe Zijlstra; F.B.J. Grapperhaus. “Jaarlijkse Vergadering verdragspartijen Internationaal Strafhof.” 2017. blz 1. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

2.3 - Conclusie

Wanneer lidstaten strafzaken zelf doorverwezen, werkten zij dus over het algemeen goed mee met het ICC. De Nederlandse inzet was in deze gevallen dus niet groot omdat de medewerking al goed verliep. Wanneer lidstaten echter minder bereid waren om mee te werken of kritiek hadden op het ICC, probeerde Nederland zowel alleen als met gelijkgezinde lidstaten om het draagvlak voor het ICC te verbreden. Nederlandse diplomaten leken veel waarde te hechten aan universaliteit en legitimiteit van het ICC. Nederland was daarom vaak één van de initiatiefnemers bij seminars, bijeenkomsten, bezoeken en statements die dienden om de waarde van het ICC te bepleiten. Belangrijk voor de legitimiteit van het ICC was echter ook complementariteit met nationale rechtspraak. Hierop richtte Nederland zich voornamelijk wanneer medewerking met het ICC leek te wijzen op bereidheid van lidstaten om misdadigers te straffen. Nederland richtte zich dan op het bevorderen van de nationale rechtsstaat en het verbreden van kennis over mensenrechten. Legitimering van het ICC was dus belangrijk voor Nederland, maar nog belangrijker leek te zijn om de waarden van het ICC over internationaal strafrecht te bevorderen in nationale rechtspraak. Nederland legde nadruk op diplomatieke onderhandelingen en financiële investeringen zodat het draagvlak voor het ICC en haar strafrechtelijke waarden op een constructieve manier verbreed konden worden. Dit was de gemakkelijkste manier voor Nederland om een bijdrage te leveren voor het ICC terwijl soevereine zelfstandigheid zo veel mogelijk behouden werd.

3. De VN Veiligheidsraad en de toewijzing van Libië

Met artikel 13(b) van het Rome Statuut krijgt de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties de mogelijkheid om strafzaken door te verwijzen naar het ICC.⁵³ Dit kan ook gebeuren bij landen die geen lidstaat zijn van het ICC en dus weinig bereid zullen zijn om mee te werken. Dit hoofdstuk zal aan de hand van het strafonderzoek in Libië kijken naar de Nederlandse rol in deze situatie. We zullen zien dat het ICC weinig activiteiten kon ondernemen in Libië en dat Nederland weinig kon bijdragen om deze situatie te verbeteren. Dit kwam voornamelijk omdat de Veiligheidsraad na de doorverwijzing zelf weinig deed om het ICC te ondersteunen. Nederland nam daarom recent het voortouw om deze samenwerking met de Veiligheidsraad te verbeteren.

3.1 - Libië: Een onderzoek zonder Jurisdictie

In 2011 startte in Libië een bloedig conflict dat begon met protesten tegen de socio-economische omstandigheden in het land. Libische burgers protesteerden voor hervormingen, maar het Libische staatshoofd Muammar Gaddafi sloeg deze protesten hard neer. Het gevolg was het ontstaan van een rebellie tegen het Gaddafi regime en een gewelddadig conflict tegen overheidstroepen.⁵⁴ De Veiligheidsraad besloot daarom op 26 februari 2011 om deze situatie door te verwijzen naar het Strafhof. Belangrijk was dat de zaak pas gebeurtenissen zou beslaan vanaf 15 Februari 2011. Ook zouden burgers van niet-lidstaten van het Strafhof buiten haar jurisdictie vallen.⁵⁵ Met deze verwijzing kon het Strafhof beginnen met haar onderzoek naar deze situatie. Op 27 juni 2011 kondigde het ICC drie arrestatiebevelen aan: Muammar Gaddafi;⁵⁶ zijn zoon Saif al-Islam Gaddafi;⁵⁷ en Abdullah Al-Senussi, voormalig chef van militaire inlichtingendiensten.⁵⁸

⁵³ UN General Assembly. "Rome Statute of the International Criminal Court." 1998. Artikel 13(b)

⁵⁴ Mark Kersten. "Between Justice and Politics. The ICC's intervention in Libya." in *Contested Justice: The Politics and Practice of International Criminal Court Interventions*. ed. Christian de Vos; Sara Kendall; Carsten Stahn. 2015. blz 457-458.

⁵⁵ United Nations Security Council. "Resolution 1970." 2011. Artikel 4-6. Opgehaald van [https://www.undocs.org/S/RES/1970%20\(2011\)](https://www.undocs.org/S/RES/1970%20(2011)).

⁵⁶ International Criminal Court. "Warrant of Arrest for Muammar Mohammed Abu Minyar Gaddafi" 2011. blz 7. Opgehaald uit *Court Records and Transcripts*.

⁵⁷ International Criminal Court. "Warrant of Arrest for Saif Al-Islam Gaddafi." 2011. blz. 7. Opgehaald uit *Court Records and Transcripts*.

⁵⁸ International Criminal Court. "Warrant of Arrest for Abdullah Al-Senussi." 2011. blz. 7. Opgehaald uit *Court Records and Transcripts*.

In Nederland werd het nieuws van de arrestatiebevelen goed ontvangen. Tweede Kamerlid Alexander Pechtold diende vooraf (23 juni) al een motie in om deze ontwikkeling te ondersteunen. Hij noemde Den Haag een “internationale stad van vrede, veiligheid en recht” en Nederland zou daarom het voortouw moeten nemen bij internationaal strafrecht. De motie verzocht de Nederlandse regering tot staking van alle activiteiten in Libië waardoor verdachten hun berechting zouden kunnen ontlopen.⁵⁹ De motie werd unaniem aangenomen door de Tweede Kamer. De motivatie om het Strafhof volop te steunen in Libië was dus aanwezig.

In Resolutie 1970 riep de Veiligheidsraad ook alle lidstaten op om druk te zetten op de Libische regering en verwanten van Gaddafi. Dit werd onder meer gedaan via een *asset freeze*. Lidstaten moesten fondsen en andere financiële middelen op naam van betrokken bewindspersonen ontoegankelijk maken voor deze personen.⁶⁰ Het ICC zelf bezit ook de mogelijkheid om haar lidstaten op te roepen om tegoeden te bevroren wanneer een arrestatiebevel is uitgeroepen.⁶¹ Nederland zette zich ook in voor het invoeren van zulke sancties tegen Libië. De VN resolutie werd op 2 maart geïmplementeerd door de EU met verordening 204/2011. Tegoeden en economische middelen van betrokken personen werden onmiddellijk bevroren. Daarnaast werden met verordening 233/2011 op 11 maart sancties opgelegd op enkele Libische financiële instellingen zoals de Centrale Bank.⁶² Sancties werden in dit geval daarom gezien als een belangrijke eerste methode om Libië onder druk te zetten. Deze leken echter niet op initiatief van Nederland zelf ingevoerd te kunnen worden, omdat dit vanuit de EU moest gebeuren met een gezamenlijk sanctiebeleid.

Toen het Strafhof de arrestatiebevelen aankondigde op 27 juni, veranderde weinig aan deze opstelling van Nederland. In augustus besloot Nederland echter om een deel van de bevroren Libische tegoeden vrij te maken voor de World Health Organization. Ongeveer 100 miljoen euro werd nu gebruikt voor de distributie van medische goederen en hulp aan de Libische bevolking. Hiervoor moest Nederland wel eerst toestemming vragen aan het sanctiecomité van de VN.⁶³ Nederland begon als het ware een gedeeltelijke herdistributie van bevroren tegoeden naar de slachtoffers van geweld door de Gaddafi-regering en door de

⁵⁹ Alexander Pechtold. “Motie-Pechtold c.s. over berechting door het Internationaal Strafhof.” 2011. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

⁶⁰ UN Security Council. “Resolution 1970.” Artikel 17.

⁶¹ UN General Assembly. “Rome Statute of the International Criminal Court.” Artikel 57.3(e); Artikel 93.1(k)

⁶² Uri Rosenthal. “Evacuatie van een Nederlands staatsburger uit Sirte.” 2011. blz 17. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

⁶³ Rijksoverheid. “Netherlands unfreezes Libyan assets for medical supplies.” 2011. Nieuwsbericht op <https://www.government.nl/latest/news/2011/08/15/netherlands-unfreezes-libyan-assets-for-medical-supplies>

rebellen. Dit is echter iets wat volgens het Rome Statuut niet direct toegestaan is. Het opleggen van geldboetes en het herdistribueren van bevroren tegoeden mag pas gebeuren wanneer een verdachte daadwerkelijk schuldig is bevonden en gestraft wordt.⁶⁴ Bij steun voor de slachtoffers van geweld in Libië leek Nederland zich dus sneller te laten leiden door wat is toegestaan door de VN en de EU vergeleken met het ICC.

Naast afdwingende sancties probeerde Nederland vooral om bilateraal en internationaal te pleiten dat Libië moest meewerken met het ICC, en dat andere landen dit moesten steunen. Deze activiteiten werden vooral prominent na de val van de Gaddafi-regering eind 2011 en met het begin van nieuw leiderschap. Met de dood van Muammar Gaddafi op 20 oktober 2011 hield zijn strafzaak op, maar de overige zaken hebben sindsdien wel ontwikkelingen doorgemaakt. Saif Al-Islam Gaddafi werd op 19 november gevangengenomen in Libië. Libische autoriteiten weigerden echter om hem uit te leveren aan het ICC voor berechting, omdat zij dit in Libië wilden doen. Zij beriepen zich op het complementariteitsbeginsel.⁶⁵ Het Strafhof stelde echter dat in dit geval geen sprake was van een eerlijk proces voor Gaddafi en eiste dat hij alsnog werd uitgeleverd.⁶⁶ Ook Nederland pleitte hiervoor, maar introduceerde verder geen nieuwe maatregelen of sancties om te proberen Libië hiertoe te dwingen.⁶⁷ De bereidheid om sancties te gebruiken leek dus af te nemen wanneer de directe verdachten niet langer zelf aan de macht waren.

Op 24 juli 2014 concludeerde de *appeals chamber* (kamer van beroep) van het ICC dat de zaak van Abdullah al-Senussi niet aanvaardbaar was voor het Strafhof. Een eerlijk proces in Libië zou voor al-Senussi mogelijk zijn. De zaak werd teruggebracht naar Libië op basis van artikel 17(a) van het Statuut.⁶⁸ Deze beslissing stuitte op kritiek van verschillende NGO's. Zo stelde Amnesty International dat Al-Senussi in Libië hoogstwaarschijnlijk geen eerlijk rechtsproces zou krijgen. Hij zou lange tijd geen contact mogen hebben gehad met advocaten en medewerkers van het ICC hadden lange tijd geen immuniteit in Libië, waardoor

⁶⁴ UN General Assembly. "Rome Statute." Artikel 75.

⁶⁵ Koenders, Bert; Opstelten, Ivo. "Stand van zaken met betrekking tot het Strafhof." 2014. blz 7. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

⁶⁶ International Criminal Court Appeals Chamber. "ICC Appeals Chamber confirms the admissibility before the ICC of the case against Saif Al-Islam Gaddafi." 2014. Press release op <https://www.icc-cpi.int/pages/item.aspx?name=PR1005>

⁶⁷ Koenders, Bert; Opstelten, Ivo. "Stand van zaken met betrekking tot het Strafhof." 2014. blz 7.

⁶⁸ International Criminal Court Appeals Chamber. "Judgment on the appeal of Mr Abdullah Al-Senussi against the decision of Pre-Trial Chamber I of 11 October 2013 entitled 'Decision on the admissibility of the case against Abdullah Al-Senussi.'" 2014. Paragraaf 295-298. Opgehaald uit *Court Records and Transcripts*.

zij ook nauwelijks met hem in contact kwamen.⁶⁹ Ook in dit geval schaarde Nederland zich achter de beslissing van het ICC, ondanks deze kritiek. De Nederlandse regering riep de Libische autoriteiten op om te zorgen voor een eerlijk rechtsproces voor Al-Senussi.⁷⁰ Het ICC erkende dat deze zaak en die van Gaddafi sterk op elkaar leken ondanks de verschillende uitspraken. Het verschil was het ontbreken van doorslaggevend bewijs in de zaak van Gaddafi.⁷¹ Vooral kritische mensenrechtenorganisaties zagen echter weinig verschil tussen de situaties. Hier was echter wel te zien dat Nederland de beslissingen van het Hof steunde ongeacht of deze beslissingen volgens NGO's de juiste waren. Nederland leek dus de legitimiteit van ICC uitspraken te willen ondersteunen, ook wanneer sprake was van enige kritiek.

Hoewel Nederland het Strafhof dus zeker probeerde te ondersteunen, liet Nederland zich wel leiden door wat binnen de VN Veiligheidsraad aanbevolen en toegestaan was. De werkzaamheden van het Strafhof in Libië wezen daarom op een probleem dat speelde tussen het Hof en de Veiligheidsraad. Aan de start van het conflict werden de verwijzing naar het Strafhof en de arrestatiebevelen toegejuicht. Ook Uri Rosenthal noemde de arrestatiebevelen een "aanwijzing dat Qaddafi zijn legitimiteit heeft verloren."⁷² Vanuit de Veiligheidsraad werd de steun voor het ICC echter snel minder toen deze niet de gewenste verandering teweegbracht in Libië. Het ICC werd dus meer gezien als een middel dan een doel op zichzelf.⁷³ Het gevolg was dat het ICC langzaam naar de achtergrond verdween. Naarmate het conflict voortduurde leek dit ook voor Nederland deels te gelden. De regering was sneller bereid om oplossingen te zoeken voor politieke stabiliteit in Libië zonder dat het ICC direct betrokken werd. Aangezien Libië redelijk dicht bij Europa ligt, was politieke stabiliteit in Libië ook belangrijk voor Europa.⁷⁴ Nederland bleef de legitimiteit van het ICC in Libië bepleiten, maar had zelf in dit geval ook baat bij een snelle oplossing voor het conflict. Daarom leek Nederland deels bereid om andere oplossingen te zoeken wanneer medewerking met het ICC onwaarschijnlijk werd.

⁶⁹ Amnesty International. "ICC decision to allow Abdallah al-Senussi to stand trial in Libya 'deeply alarming' amidst overwhelming security vacuum." 2014. Opgehaald van <http://www.amnesty.org/en/documents/IOR53/008/2014/en/>.

⁷⁰ Koenders, Bert; Opstelten, Ivo. "Stand van zaken met betrekking tot het Strafhof." blz 8.

⁷¹ ICC Appeals Chamber. "Judgment on the appeal of Mr Abdullah Al-Senussi." paragraaf 279.

⁷² Uri Rosenthal. "Antwoord vragen Pechtold over het uitgevaardigde arrestatiebevel voor Kadaffi." 2011. blz 1. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

⁷³ Kersten. "Between Justice and Politics." 466-469.

⁷⁴ Tweede Kamer der Staten-Generaal. "Verslag van een schriftelijk overleg over de geannoteerde agenda Raad Buitenlandse Zaken van 17 Juli 2017." 2017. blz 2-3. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

3.2 - Een meer betrokken Veiligheidsraad

Nederland probeerde recent om deze ineffectieve houding van de Veiligheidsraad te veranderen. In 2018 was Nederland één van de tien gekozen leden van de Veiligheidsraad. Nederland kon nu binnen dit belangrijke orgaan pleiten voor het ICC. *Accountability* was tijdens dat jaar een kernpunt op de Nederlandse agenda. Individuen moesten altijd verantwoordelijk gehouden worden voor hun misdaden. Nederland benadrukte het grote belang van het ICC om deze accountability te waarborgen.⁷⁵

Het belangrijkste initiatief van Nederland was de organisatie van een zogeheten Arria-formule bijeenkomst op 6 juli 2018 over relaties tussen het ICC en de Veiligheidsraad. Arria-formules zijn informele bijeenkomsten, georganiseerd door een lid van de Veiligheidsraad, die niet volgens de formele richtlijnen van de Veiligheidsraad georganiseerd hoeven te worden. Het biedt leden van de Veiligheidsraad de mogelijkheid om een onderwerp aan te kaarten dat anders niet zou worden besproken.⁷⁶ De bijeenkomst van Nederland werd ondersteund door alle ICC-lidstaten die op dat moment in de Veiligheidsraad zaten.⁷⁷ Er leek dus onder de lidstaten wel degelijk behoefte te zijn om de banden tussen het ICC en de Veiligheidsraad te versterken. Het initiatief van Nederland om een Arria-bijeenkomst te organiseren werd daarom verwelkomt.

Aanwezig bij de bijeenkomst was ook Fatou Bensouda, hoofdaanklager van het ICC sinds 2012. Zij bepleitte dat de Veiligheidsraad zich na een verwijzing ook hard zou moeten maken voor medewerking van betrokken staten.⁷⁸ Een maand na de bijeenkomst leverde Karel van Oosterom, vertegenwoordiger van Nederland bij de VN, een brief met de uitkomsten aan de Veiligheidsraad. Hij benadrukte vooral dat het ICC de Veiligheidsraad goed kan helpen om de internationale vrede, veiligheid en rechtsorde to waarborgen.⁷⁹ Er zou daarom meer contact tussen het ICC en de Veiligheidsraad moeten zijn. Ratificatie van het Rome Statuut door alle VN-leden werd genoemd als belangrijk, maar niet als cruciaal punt

⁷⁵ Blok, Stef; Grapperhaus, Ferd. “Jaarlijkse Vergadering verdragspartijen Internationaal Strafhof.” 2018. blz 1. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

⁷⁶ Securitycouncilreport.org. “Arria-Formula Meetings.” 2020. op <https://www.securitycouncilreport.org/un-security-council-working-methods/arrria-formula-meetings.php>

⁷⁷ Blok, Stef; Grapperhaus, Ferd. “Jaarlijkse Vergadering verdragspartijen Internationaal Strafhof.” blz 4-5.

⁷⁸ Fatou Bensouda. “Statement of the Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda, at first Arria-formula meeting on UNSC-ICC relations.” 2018. Statement op <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=180706-otp-statement-arrria-formula>

⁷⁹ Karel van Oosterom. “Letter dated 31 August 2018 from the Permanent Representative of the Netherlands to the United Nations addressed to the President of the Security Council.” 2018. blz. 2-3. Opgehaald van <https://undocs.org/en/S/2018/810>.

voor deze samenwerking.⁸⁰ Deze conclusies leken daarom juist voorbij te gaan aan specifieke kritiek over de relatie tussen de Veiligheidsraad en het ICC die Koenders ook had opgemerkt. Een aantal lidstaten vond het ongepast om de Veiligheidsraad strafzaken te laten doorverwijzen wanneer drie van de vijf permanente leden (China, Rusland, Verenigde Staten) zelf geen Strafhof-lid zijn.⁸¹ Sinds de Arria-bijeenkomst zijn geen van deze grootmachten toegetreden tot het ICC.⁸² Toch leek Nederland bereid om dit deels door de vingers te zien als de Veiligheidsraad meer hulp zou bieden aan het ICC. Dit zou echter wel betekenen dat deze niet-leden ook meer inspraak kregen.

3.3 - Conclusie

De situatie in Libië toonde dus dat deze verwijzing door de VN Veiligheidsraad naar het ICC gepaard ging met grote inefficiëntie en discoordinatie tussen de twee instanties. Dit plaatste de Nederlandse regering voor de belangrijke keuze welke van de instanties leidend zou moeten zijn. Nederland probeerde de wensen van het ICC uit te voeren en medewerking te bepleiten, maar omdat Libië zelf geen lidstaat was zag Nederland ook limieten aan de capaciteiten van het ICC. Nederland liet zich daarom in deze situatie voornamelijk leiden door de Veiligheidsraad en de EU. De Veiligheidsraad is immers een uiterst belangrijk orgaan voor het behouden van internationale vrede en veiligheid. Dit orgaan leek daarom zwaarder te wegen dan het ICC, ook omdat het ICC haar jurisdictie in deze situatie juist te danken had aan de Veiligheidsraad.

Nederland leek nog wel een rol voor het ICC te zien in het oplossen van deze conflicten en daarom leek Nederland haar beslissingen sterk te steunen. Nederland zette zich daarom vooral sterk in om medewerking met het ICC te bepleiten binnen de Veiligheidsraad, ook als dit meer aansturing zou betekenen door niet-lidstaten van het ICC. Nederland hechtte dus veel belang aan het straffen van mensenrechtenschenders, ook wanneer dit ten koste leek te gaan van enkele legitimiteit van het ICC. Accountability was in deze situatie leidend voor Nederland.

⁸⁰ Ibidem. blz. 4.

⁸¹ Bert Koenders; G.A. van der Steur. "Verslag van de 15e Vergadering van Verdragspartijen bij het Statuut van Rome ter oprichting van het Internationaal Strafhof." Brief Regering. 2017. blz. 3. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

⁸² International Criminal Court. "States Parties - Chronological List." zonder datum. Webpagina op https://asp.icc-cpi.int/en_menus/asp/states_parties/Pages/states_parties_chronological_list.aspx

4. Proprio motu

Met een *proprio motu* initiatief kan het Strafhof een onderzoek starten naar een lidstaat die wellicht niet hierom gevraagd heeft, maar daarna wel wordt verwacht om te coöpereren met het ICC. Dit hoofdstuk bekijkt daarom de tegenwerking die het ICC ondervond als gevolg van proprio motu onderzoeken en dit hoofdstuk bekijkt hoe Nederland daarbij reageerde. Twee kwesties komen aan bod: het onderzoek in Kenia naar de Keniaanse overheid en het onderzoek naar betrokkenheid van de Verenigde Staten in Afghanistan. We zullen zien dat Nederland zelf voornamelijk weer op een diplomatieke manier probeerde om medewerking van deze staten te winnen. Wanneer mensenrechten nog steeds geschonden werden, probeerde Nederland ook met maatregelen buiten het ICC om druk uit te oefenen. Nederland moest echter wel een afweging maken tussen het bepleiten van het ICC en het tevreden stellen van bondgenoten.

4.1 - Wanneer lidstaten tegenwerken. Het geval van Kenia

In gevallen van zelfverwijzing lag de focus van het onderzoek meestal op tegenstanders van de machthebbers, zoals de LRA rebellengroep in Oeganda. In deze gevallen was de lidstaat eerder bereid om zelf mee te werken met ICC onderzoek. Wanneer het ICC een proprio motu onderzoek startte, werd de overheid van de lidstaat echter vaak ook onderzocht. De bereidheid van deze overheden om mee te werken zou dus snel afnemen. Het ICC had daarom extra steun nodig van andere lidstaten.⁸³

Dit was het geval in Kenia, waar in de periode na de presidentsverkiezingen (2007-2008) veel geweld plaatsvond tussen verschillende stammen en supporters van presidentskandidaten Mwai Kibaki en Raila Odinga. In 2009 verwees hoofdaanklager Luis Moreno Ocampo de situatie door naar de preliminaire kamer.⁸⁴ Het onderzoek mocht geopend worden en het ICC zou kijken naar zes personen betrokken bij het geweld. Het waren voornamelijk prominente politici en ministers, waaronder Uhuru Kenyatta, president

⁸³ Kenneth Rodman; Petie Booth. "Manipulated Commitments: The International Criminal Court in Uganda." in *Human Rights Quarterly* 35(2). 2013. blz 296-300.

⁸⁴ International Criminal Court. "Decision assigning the situation in the Republic of Kenya to Pre-Trial Chamber II." 2009. Opgehaald uit *Court Records and Transcripts*.

sinds 2013, en William Ruto, vicepresident sinds 2013.⁸⁵ De inzet van Nederland voor het ICC in Kenia werd weer gecombineerd met de algemene inzet voor een stabiel Kenia. Zo deed Nederland in 2013 mee aan EU-waarnemingsmissies die de omstandigheden in Kenia observeerden en waarin Nederland een actieve rol nam om medewerking met het ICC op de agenda te zetten.⁸⁶ Nederland leverde ook financiële steun voor een goed verloop van nieuwe verkiezingen. Dit geld droeg tevens bij aan logistieke ondersteuning van Nederland aan het ICC, zoals het vergaren en delen van informatie. Tegengaan van straffeloosheid zou volgens Frans Timmermans namelijk essentieel zijn voor een democratisch en stabiel Kenia.⁸⁷ Ook in gevallen van proprio motu ging Nederlandse inzet dus vaak gepaard met algemene bevordering van mensenrechten en stabiliteit.

De Keniaanse overheid werkte echter niet altijd goed mee met het onderzoek. Zo circuleerden in 2013 berichten dat getuigen in de zaken tegen Kenyatta en Ruto werden beïnvloed of dat zij zelfs verdwenen. Timmermans gaf aan “bezorgd” te zijn over deze ontwikkelingen, maar gaf ook toe dat het ICC zelf moest beslissen welke getuigen extra beveiliging nodig hebben. Timmermans voegde hieraan toe: "Nederland zet zich steeds in voor een evenredige bijdrage op dit gebied door alle lidstaten."⁸⁸ In de praktische uitvoering van ICC activiteiten in Kenia leek Nederland dus geen duidelijk leidende rol te zoeken. Andere lidstaten en het ICC zelf zouden soms ook het initiatief moeten nemen voordat Nederland bij sprong. De inzet bleef in dit geval beperkt tot het sterk aandringen bij Kenia om mee te werken met het ICC. In EU-verband werden contacten met de Keniaanse verdachten wel beperkt.⁸⁹ Wanneer Nederland dus extra druk leverde, was dit voornamelijk samen met andere landen. Het leek dus vooral alsof Nederland niet overtuigd was dat het op zichzelf voldoende druk kon en moest uitoefenen. Andere landen zouden ook moeten bijdragen.

Tijdens het onderzoek werd Kenia beschuldigd van getuigen intimidatie, vernietiging van bewijs en het voeren van een lastercampagne tegen het Strafhof. Kenia was zelf kritisch

⁸⁵ International Criminal Court. “Kenya’s Post election violence: ICC Prosecutor presents cases against six individuals for crimes against humanity.” 2010. Press Release op <https://www.icc-cpi.int/pages/item.aspx?name=PR615>

⁸⁶ Frans Timmermans. “Antwoord vragen van het lid Sjoerdsma over het rapport ‘Kenya’s 2013 Elections’ van de International Crisis Group (ICG).” 2013. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

⁸⁷ Frans Timmermans. “Antwoord vragen van het lid Sjoerdsma over de verkiezingen in Kenia en de processen van het International Criminal Court (ICC) tegen Uhuru Kenyatta en William Ruto.” 2013. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

⁸⁸ Ibidem.

⁸⁹ Frans Timmermans. “Reactie op het verzoek om informatie over enkele kwesties m.b.t. het Internationale Strafhof.” 2013. blz.3. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

over de werkwijze van het Strafhof en dreigde daarom om het ICC definitief te verlaten.⁹⁰ Op zulke momenten kwamen de Nederlandse doelen van universaliteit en het tegengaan van straffeloosheid duidelijk tegenover elkaar te staan. Zorgen dat het Strafhof de misdadigers in Kenia kon berechten zou ertoe kunnen leiden dat Kenia het Strafhof verliet. In het Statuut is echter wel vastgelegd dat bestaande strafzaken en verplichtingen ook blijven lopen wanneer de lidstaat in kwestie het Strafhof verlaat.⁹¹ Kenia zou dus in principe gebonden blijven aan dezelfde verplichtingen voor berechting ook wanneer deze uit het Statuut zou stappen. Toch sloten Kenia en het ICC uiteindelijk een compromis waarmee deze verlating werd voorkomen. Een kritiekpunt van Kenia was het gebruik van vooraf opgenomen getuigenverklaringen. In het verslag van de Vergadering werd nu bevestigd dat deze bewijsregel niet met terugwerkende kracht kon worden ingevoerd. Bert Koenders noemde dit een “uiterste handreiking” om Kenia bij het Strafhof te houden.⁹² Het gemaakte compromis veranderde in essentie namelijk niets aan het Statuut van Rome en Nederland ging daarom akkoord. Nederland zou dus niet akkoord zijn gegaan met een ingrijpender compromis. Deze actie toonde dat Nederland bereid was enig gehoor te geven aan tegenwerking van een onderzochte lidstaat wanneer de druk groot genoeg was. Universaliteit van het Strafhof bleef een belangrijke prioriteit.

De tegenwerking van Kenia leek wel invloed op de Keniaanse strafzaken te hebben gehad. De strafonderzoeken naar onder andere Ruto, Kenyatta en Joshua Sang werden afgewezen of stopgezet. De hoofdreden was onvoldoende of zwak bewijs. Amnesty International beschouwde het als een “major setback.” Het ICC zou volgens hen strenger onderzoek moeten doen en internationale druk moest groter zijn.⁹³ Omdat dit proprio motu onderzoek zich dus richtte op overheidspersonen, had de Keniaanse regering meer redenen om het ICC tegen te werken en dit ging ten koste van de kwaliteit van het onderzoek. Binnen de richtlijnen van het ICC had de Nederlandse regering echter weinig opties om medewerking van Kenia te bevorderen. Diplomatie bleef leidend. In het kader van het ICC

⁹⁰ Bert Koenders; Ivo Opstelten. “Verslag van de 13e Vergadering van Verdragspartijen bij het Statuut van Rome, ter oprichting van het Internationaal Strafhof, van 8 tot en met 17 December 2014.” 2015. blz 3. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

⁹¹ UN General Assembly. “Rome Statute of the International Criminal Court.” Artikel 127.2.

⁹² Bert Koenders. G.A. van der Steur. “Verslag van de 14e Vergadering van Verdragspartijen bij het Statuut van Rome ter oprichting van het Internationaal Strafhof.” 2016. blz 2-3. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

⁹³ Amnesty International. “Kenya: Ruto and Sang decision must not derail efforts to ensure justice for victims.” Press statement. 2016. op <https://www.amnesty.nl/actueel/kenya-ruto-and-sang-decision-must-not-derail-efforts-to-ensure-justice-for-victims>

bleef Nederland belang hechten aan universaliteit. Kenia moest overtuigd worden van de legitimiteit van het Hof en moest besluiten bij het Statuut te blijven.

Om sterkere druk te kunnen uitoefenen deed Nederland recent onderzoek om sancties een groter onderdeel van het mensenrechtenbeleid te laten zijn. In 2018 organiseerde Nederland in Den Haag een bijeenkomst gericht op een EU-mensenrechtensanctieregime (*EU Global Human Rights Sanctions Regime*). Zo'n regime zou cruciaal zijn om schenders van mensenrechten aan te pakken die zich niet beperken tot specifieke landsgrenzen. Dit is daarom aanvullend op huidige sanctiewetgeving die zich juist wel richt op zulke grensgebonden individuen.⁹⁴ Dit regime zou geen direct instrument van het ICC zijn, maar volgens Stef Blok, minister van Buitenlandse Zaken sinds 2018, zou deze wel mogelijkheden bieden om het ICC aan te vullen. Ook kan het sanctieregime optreden in situaties waarbij het ICC geen jurisdictie heeft.⁹⁵ Deze sancties zouden ook gebruikt kunnen worden tegen specifieke overheidspersonen die het ICC tegenwerken bij een onderzoek naar hun staat. Nederland was zich dus bewust van de limitaties die het ICC had bij het straffen van mensenrechtenschenders wanneer betrokken staten niet meewerkten. Het straffen en tot overgave aanzetten van mensenrechtenschenders leek voor de Nederlandse regering de belangrijkste prioriteit. Wanneer het ICC dus niet effectief leek te zijn, was Nederland duidelijk bereid om andere mogelijkheden te overwegen.

4.2 - Wanneer bondgenoten tegenwerken. De Verenigde Staten

Proprio motu onderzoeken van het ICC konden rekenen op veel tegenstand en nergens was deze tegenstand zo duidelijk als in het geval van de Verenigde Staten in Afghanistan. In 2017 verzocht Fatou Bensouda hier een onderzoek naar oorlogsmisdaden gepleegd sinds 2003 in de Afghaanse Oorlog. Dit onderzoek zou kijken naar de Taliban en Afghaanse strijdkrachten, maar ook naar misdaden van Amerikaanse troepen en de CIA.⁹⁶ De VS is zelf geen lid van het Strafhof, maar omdat deze misdaden op Afghaans grondgebied zouden hebben plaatsgevonden, zou wel sprake zijn van jurisdictie over Amerikaanse acties. De VS gaven al snel aan niet te zullen meewerken met het ICC en legden zelfs economische sancties op aan

⁹⁴ Stef Blok. "Verslag seminar EU Global Human Rights Sanctions Regime op 20 November 2018." 2018. blz 1-2. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

⁹⁵ Ibidem blz 2-3.

⁹⁶ International Criminal Court. "The Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda, requests judicial authorisation to commence an investigation into the Situation in the Islamic Republic of Afghanistan." 2017. Statement op https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=171120-otp-stat-afgh#_blank

het ICC. Nederland stelde dat zij duidelijk achter het ICC zou staan, maar vooral op EU-niveau werd het belangrijk geacht dat landen gezamenlijke steun uitten.⁹⁷ Voorafgaand aan de jaarlijkse vergadering van ICC-lidstaten in 2018 had Nederland al een zogeheten *high level event* georganiseerd waarbij deze verslechterende relatie met de VS extra op de agenda stond.⁹⁸ Wanneer een machtige staat en bondgenoot zoals de VS onderzocht moest worden, leek Nederland dus te concluderen dat ze op zichzelf weinig teweeg zou brengen. Een gezamenlijke beweging vanuit de EU zou noodzakelijk zijn.

Wanneer Nederland namelijk de mogelijkheid had voor een één op één discussie met Amerika over het Strafhof, leek dit vermeden te worden. Toen in 2018 een verdrag werd gesloten tussen Nederland en de VS over samenwerking bij defensie, werd bijvoorbeeld geen aandacht besteed aan het ICC. De verplichting van Nederland om aan het Strafhof mee te doen kwam verder niet ter sprake in het verdrag.⁹⁹ Het ICC werd ook niet specifiek opgebracht bij de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Mike Pompeo tijdens een bezoek aan Den Haag in 2019. Pompeo was daar voor de Global Entrepreneurship Summit. Dit was enkele maanden nadat de VS nieuwe sancties had aangekondigd voor het ICC, waaronder het intrekken van Bensouda's visum voor het land. Amnesty benadrukte dat Pompeo daarom niet zonder kritiek verwelkomt moest worden in de stad van vrede en recht. De overheid zou Pompeo met deze ontwikkelingen moeten confronteren.¹⁰⁰ Toch sprak Stef Blok met Pompeo over vele onderwerpen zoals gezamenlijke handel, de relatie met China en het MH17 onderzoek, zonder het Strafhof te noemen als prominent punt.¹⁰¹ Nederland leek dus bij de VS het onderwerp medewerking met het ICC te willen vermijden wanneer andere belangrijke politieke of economische onderwerpen werden besproken. Wanneer het een belangrijke bondgenoot betrof, was de Nederlandse regering dus minder bereid om op zichzelf sterk aan te dringen op medewerking met het ICC.

⁹⁷ Stef Blok; Ferd Grapperhaus. "Jaarlijkse Vergadering verdragspartijen Internationaal Strafhof." 2018. blz 4. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

⁹⁸ Stef Blok; Ferd Grapperhaus. "Verslag van de 17e Vergadering van verdragspartijen van het Internationaal Strafhof van 5 December tot en met 12 December 2018." 2019. blz 1. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

⁹⁹ A.Th.B. Bijleveld-Schouten. "Beantwoording Kamervragen over verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Verenigde Staten van Amerika over samenwerking op het gebied van defensieaangelegenheden." 2018. blz. 6. Opgehaald van *Rijksoverheid.nl*.

¹⁰⁰ Matt Cannock. "Ontvang minister Pompeo niet kritiekloos in Den Haag." 2019. op <https://www.amnesty.nl/actueel/ontvang-minister-pompeo-niet-kritiekloos-in-den-haag>

¹⁰¹ Hanneke Keultjes. "Pompeo: Zorgen bij ondernemers over Amerikaanse sancties 'nergens voor nodig.'" 2019. op <https://www.ad.nl/politiek/pompeo-zorgen-bij-ondernemers-over-amerikaans-sancties-nergens-voor-nodig~ae88755c>

4.3 - Conclusie

Proprio motu onderzoeken van het ICC konden zorgen dat lidstaten en niet-lidstaten onderzocht werden die hiermee niet akkoord gingen. Dit ging meestal gepaard met kritiek, tegenwerking en zelfs sancties die het onderzoek bemoeilijkten. Ook hier probeerde Nederland om op een diplomatieke manier medewerking met het ICC te bevorderen. Legitimiteit en universaliteit van het ICC als rechtsinstantie waren dus voor Nederland nog steeds belangrijk. De Nederlandse regering leek daarom bereid om enig gehoor te geven aan kritiek wanneer dit kon leiden tot behoud van draagvlak zonder de kernwaarden van het ICC te treffen. Proprio motu initiatieven deden vaak onderzoek naar overheden als de schenders van mensenrechten. Bij het tegengaan van de straffeloosheid van deze individuen leek Nederland echter limieten te zien bij het ICC om dit te doen. Nederland onderzocht daarom ook andere manieren zoals sancties om directer aan te dringen op medewerking met de internationale rechtsorde. Belangrijk hierbij was dat samengewerkt werd met gelijkdenkende landen omdat Nederland niet bereid leek dit om dit alleen aan te gaan, vooral wanneer machtige landen aangesproken moesten worden. De hoofdprioriteit van Nederland was dus het tegengaan van straffeloosheid. Universaliteit en legitimiteit van het Strafhof leken hierbij belangrijk in de hoop dat dit staten zou aansporen om mee te werken aan internationaal recht. Wanneer dit echter niet leek te werken was het voor Nederland ook belangrijk om opties buiten het ICC om te bekijken.

5. Conclusie en Reflectie

Dit onderzoek heeft laten zien dat de Nederlandse regering grote waarde stelde te hechten aan het tegengaan van straffeloosheid. Medewerking met het Internationaal Strafhof leek voor Nederland van groot belang te zijn om mensenrechtenschenders daadwerkelijk te straffen en om het belang van internationaal strafrecht aan te tonen.

De manier waarop Nederland zich inzette voor het Strafhof was daarom voornamelijk om universaliteit, draagvlak en legitimiteit te creëren omdat dit zou betekenen dat er ook een bredere acceptatie kwam van internationale standaarden voor strafrecht. Dit was ook te zien in het feit dat Nederland in veel ICC-situaties prioriteit legde bij het bevorderen van nationale standaarden voor mensenrechten en rechtspraak. Niet alleen zou dit de complementariteit van het ICC ten goede komen, maar landen zouden ook zelfstandig misdadigers kunnen straffen. Nederland leek daarom voornamelijk een leidende rol te willen hebben in het bevorderen van de waarden van het ICC. Wanneer het ICC als instantie echter in conflict en moeilijkheden kwam met mensenrechtenschenders vanwege tegenwerking, was Nederland minder bereid om deze leidende rol te nemen. Er moest dan gezamenlijke inspanning zijn met andere landen en internationale organisaties. Dit was deels omdat dit sterker over zou komen, maar ook deels omdat Nederland toch niet bereid leek om andere landen en bondgenoten tegen zichzelf op te zetten door te veel aan te dringen op medewerking met het ICC. Toch bleef het straffen van misdadigers een prioriteit, en Nederland leek daarom wel bereid om andere maatregelen te overwegen buiten het ICC om wanneer deze niet effectief bleek.

Om de hoofdvraag te beantwoorden: Nederland heeft zich sinds 2010 voornamelijk op een diplomatieke manier ingezet voor het Internationaal Strafhof. De hoop was dat legitimering en universaliteit van het ICC zouden bijdragen aan bredere wereldwijde bereidheid om internationale rechtspraak te respecteren en te bevorderen. Nederland steunde daarom de beslissingen van het ICC en bepleitte medewerking van alle betrokkenen, maar Nederland was ook terughoudend om deze medewerking strenger af te dwingen met sancties en politieke consequenties. Nederland zette zich daarom ook vooral in om zelfstandige nationale rechtspraak constructief te bevorderen. In gevallen waarin strengere maatregelen nodig werden geacht om misdadigers direct tot meewerken aan te zetten, deed Nederland dit voornamelijk in samenwerking met andere landen en organisaties.

Nederland leek dus haar lange geschiedenis van betrokkenheid bij internationaal recht te willen voortzetten door het ICC sterk te steunen. Het ICC was een organisatie die deze steun in de onderzochte periode ook hard nodig had omdat het vaak te maken kreeg met

kritiek en tegenwerking. Toch leek Nederland nog steeds een gelimiteerde rol te zien als leidende actor in de handhaving van internationaal recht en daarom was sterke samenwerking met gelijkdenkende landen ook belangrijk. Verder onderzoek naar de internationale inzet voor het ICC zou zich daarom kunnen richten op de inzet van deze andere gelijkdenkende landen of van een organisatie zoals de EU. Dit kan aantonen of de Nederlandse positie aansloot bij andere landen en of er dus bredere animo was voor een prominente aanwezigheid van het ICC. Daarnaast moet opgemerkt worden dat tijdens dit onderzoek voornamelijk gebruik is gemaakt van openbare bronnen en informatie. Dit onderzoek toonde daarom voornamelijk wat Nederland zichtbaar heeft gedaan om zich in te zetten voor het ICC. Achter de schermen zullen regeringspersonen ook inspanningen hebben geleverd. Verder onderzoek naar dit onderwerp zou daarom kunnen kijken naar deze bronnen als deze toegankelijker worden. Dit neemt echter niet weg van het belang van openbare bronnen. Voor nu heeft dit onderzoek daarom een duidelijk beeld gegeven van de manier waarop Nederland zichtbaar een inzet leverde voor het Internationaal Strafhof.

Literatuurlijst

Primaire bronnen

- Adviesraad Internationale Vraagstukken; Commissie van Advies Inzake Volkenrechtelijke Vraagstukken. (2009, April 3) “Transitional Justice: Gerechtigheid en Vrede in Overgangssituaties.” Referentienummer: No. 65, AIV/No. 19. Opgehaald van <https://www.adviesraadinternationalevraagstukken.nl/documenten/publicaties/2009/04/03/transitional-justice-gerechtigheid-en-vrede-in-overgangssituaties>. Geraadpleegd Maart 2021.
- Amnesty International. (2014, Juli 24). “ICC Decision to allow Abdallah al-Senussi to stand trial in Libya ‘deeply alarming’ amidst overwhelming security vacuum.” Public Statement. Index: IOR 53/008/2014. Opgehaald van <http://www.amnesty.org/en/documents/IOR53/008/2014/en/>. Geraadpleegd Maart 2021.
- Amnesty International. (2016, April 5). “Kenya: Ruto and Sang decision must not derail efforts to ensure justice for victims.” Press statement. op <https://www.amnesty.nl/actueel/kenya-ruto-and-sang-decision-must-not-derail-efforts-to-ensure-justice-for-victims>. Geraadpleegd Maart 2021.
- Bensouda, Fatou. (2018, Juli 6) “Statement of the Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda, at first Arria-formula meeting on UNSC-ICC relations.” speech.” Statement. op <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=180706-otp-statement-arria-formula>. Geraadpleegd Maart 2021.
- Bijleveld-Schouten, A.Th.B. (2018, November 16). “Beantwoording Kamervragen over verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Verenigde Staten van Amerika over samenwerking op het gebied van defensieaangelegenheden.” Beantwoording Kamervragen. Referentienummer: BS2018028837. Opgehaald van <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-buitenlandse-zaken/documenten/kamerstukken/2018/11/16/beantwoording-kamervragen-over-verdrag-tussen-het-koninkrijk-der-nederlanden-en-de-verenigde-staten-van-amerika-over-samenwerking-op-het-gebied-van-defensieaangelegenheden>. Geraadpleegd April 2021.

- Blok, Stef. (2018, November 26). “Verslag seminar EU Global Human Rights Sanctions Regime op 20 November 2018.” Brief Regering. Referentienummer: 32735-229. Opgehaald uit *Kamerstukken*, Online Archief van de Tweede Kamer op <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken>.
- Blok, Stef; Grapperhaus, Ferd. (2018, December 5). “Jaarlijkse Vergadering verdragspartijen Internationaal Strafhof.” Brief Regering. Referentienummer: 28498-43. Opgehaald uit *Kamerstukken*.
- Blok, Stef; Grapperhaus, Ferd. (2019, Januari 28). “Verslag van de 17e Vergadering van verdragspartijen van het Internationaal Strafhof van 5 December tot en met 12 December 2018.” Brief Regering. Referentienummer: 28498-44. Opgehaald uit *Kamerstukken*.
- Cannock, Matt. (2019, Juni 3). “Ontvang minister Pompeo niet kritiekloos in Den Haag.” Blog voor Amnesty International. Op <https://www.amnesty.nl/actueel/ontvang-minister-pompeo-niet-kritiekloos-in-den-haag>. Geraadpleegd Maart 2021.
- Council of the European Union. (2016, Oktober 21). “Declaration by the High Representative on behalf of the European Union on South Africa and Burundi and the International Criminal Court.” Press release. op <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/10/21/south-africa-burundi-rome-statute/>. Geraadpleegd Maart 2021.
- Dijkstra, Pia. (2018, Juli 2) “Verslag van een schriftelijk overleg over de actuele ontwikkelingen in Zuid-Afrika.” Verslag van een schriftelijk overleg. Referentienummer: 29237-174. Opgehaald uit *Kamerstukken*.
- Eijsink, A.M.C; Wiskerke, J.M. (2014, Februari 27). “Verslag van een schriftelijk overleg over het verslag van de 12e Vergadering van de Staten die Partij zijn bij het Statuut van Rome ter oprichting van het Internationaal Strafhof.” verslag van een schriftelijk overleg. Referentienummer: 28498-33. Opgehaald uit *Kamerstukken*.
- International Criminal Court. (zonder datum) “How the Court works.” op <https://www.icc-cpi.int/about/how-the-court-works>. Geraadpleegd Februari 2021.
- International Criminal Court. (zonder datum) “Kony et al case.” Webpagina op <https://www.icc-cpi.int/uganda/kony>. Geraadpleegd Maart 2021.
- International Criminal Court. (zonder datum). “States Parties - Chronological List.” Webpagina op https://asp.icc-cpi.int/en_menus/asp/states_parties/Pages/states_parties_chronological_list.aspx. Geraadpleegd Maart 2021.

International Criminal Court. (2009, November 6). “Decision assigning the situation in the Republic of Kenya to Pre-Trial Chamber II.” in *Situation: Situation in the Republic of Kenya*. Referentienummer: ICC-01/09-1. Opgehaald uit *Court Records and Transcripts*, online Archief van het Internationaal Strafhof op <https://www.icc-cpi.int/pages/crm.aspx>.

International Criminal Court. (2010, December 15). “Kenya’s Post election violence: ICC Prosecutor presents cases against six individuals for crimes against humanity.” Press statement op <https://www.icc-cpi.int/pages/item.aspx?name=PR615>. Geraadpleegd Maart 2021.

International Criminal Court. (2011, Juni 27). “Warrant of Arrest for Muammar Mohammed Abu Minyar Gaddafi.” in *Situation: Situation in Libya*. Referentienummer: ICC-01/11-13. Opgehaald uit *Court Records and Transcripts*.

International Criminal Court. (2011, Juni 27). “Warrant of Arrest for Saif Al-Islam Gaddafi.” in *Situation: Situation in Libya*. Referentienummer: ICC-01/11-14. Opgehaald uit *Court Records and Transcripts*.

International Criminal Court. (2011, Juni 27). “Warrant of Arrest for Abdullah Al-Senussi.” In *Situation: Situation in Libya*. Referentienummer: ICC-01/11-01/11-4. Opgehaald uit *Court Records and Transcripts*.

International Criminal Court. (2012, Juli 20). “Decision Assigning the Situation in the Republic of Mali to Pre-Trial Chamber II.” In *Situation: Situation in the Republic of Mali*. Referentienummer: ICC-01/12-1. Opgehaald uit *Court Records and Transcripts*.

International Criminal Court. (2014, Mei 21). “ICC Appeals Chamber confirms the admissibility before the ICC of the case against Saif-Al-Islam Gaddafi.” op <https://www.icc-cpi.int/pages/item.aspx?name=PR1005>. Geraadpleegd Maart 2021.

International Criminal Court Appeals Chamber. (2014, Juli 24) “Judgment on the appeal of Mr Abdullah Al-Senussi against the decision of Pre-Trial Chamber I of 11 October 2013 entitled ‘Decision on the admissibility of the case against Abdullah Al-Senussi.’” in *Case: Prosecutor v. Saif Al-Islam Gaddafi*. ICC-01/11-01/11-565. Opgehaald uit *Court Records and Transcripts*.

International Criminal Court. (2015, Januari 22). “Report of the Registry on the voluntary surrender of Dominic Ongwen and his transfer to the Court.” in *Case: The Prosecutor v. Joseph Kony, Vincent Otti, Okot Odhiambo and Dominic Ongwen*. Referentienummer: ICC-02/04-01/05-419. Uit *Court Records and Transcripts*.

- International Criminal Court. (2015, September 26). “Statement of the Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda, following the transfer of the first suspect in the Mali investigation: ‘Intentional attacks against historic monuments and buildings dedicated to religion are grave crimes.’” Statement. op <https://www.icc-cpi.int/pages/item.aspx?name=otp-stat-26-09-2015>. Geraadpleegd April 2021.
- International Criminal Court. (2016, September 27). “Judgment and sentence.” in Case: *The Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi*. Referentienummer: ICC-01/12-01/15-171. Opgehaald uit *Court Records and Transcripts*.
- International Criminal Court. (2017, November 20). “The Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda, requests judicial authorisation to commence an investigation into the Situation in the Islamic Republic of Afghanistan.” Statement op https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=171120-otp-stat-afgh#_blank. Geraadpleegd Maart 2021.
- International Criminal Court. (2018, Maart 31). “Situation in Mali: Al Hassan Ag Abdoul Aziz Ag Mohamed Ag Mahmoud surrendered to the ICC on charges of crimes against humanity and war crimes in Timbuktu.” Press release. op <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1376>. Geraadpleegd Februari 2021.
- Keultjes, Hanneke. (2019, Juni 3). “Pompeo: Zorgen bij ondernemers over Amerikaanse sancties ‘nergens voor nodig.’” Nieuwsartikel voor AD.nl op <https://www.ad.nl/politiek/pompeo-zorgen-bij-ondernemers-over-amerikaans-sancties-nergens-voor-nodig~ae88755c/>. Geraadpleegd April 2021.
- Koenders, Bert. (2016, November 17). “Antwoord op vragen van het lid Servaes over de terugtrekking van Afrikaanse landen uit het Internationaal Strafhof.” Antwoord Schriftelijke Vragen. Referentienummer: 2016D43897. Opgehaald uit *Kamerstukken*.
- Koenders, Bert; Opstelten, I.W. (2013, November 6). “Stand van zaken met betrekking tot het Internationaal Strafhof.” Brief Regering. Referentienummer: 28498-30. Opgehaald uit *Kamerstukken*.
- Koenders, Bert; Opstelten, I.W. (2014, November 21). “Stand van zaken met betrekking tot het Strafhof.” Brief Regering. Referentienummer: 28498-34. Opgehaald uit *Kamerstukken*.
- Koenders, Bert; Opstelten, I.W. (2015, Januari 19). “Verslag van de 13e Vergadering van Verdragspartijen bij het Statuut van Rome, ter oprichting van het Internationaal Strafhof, van 8 tot en met 17 December 2014.” Brief Regering. Referentienummer: 28498-35. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

- Koenders, Bert; Steur, G.A. van der. (2015, November 4). “Stand van zaken met betrekking tot het Internationaal Strafhof.” Brief regering. Referentienummer: 28498-36. Opgehaald uit *Kamerstukken*.
- Koenders, Bert; Steur, G.A. van der. (2016, Januari 27). “Verslag van de 14e Vergadering van Verdragspartijen bij het Statuut van Rome ter oprichting van het Internationaal Strafhof.” Brief Regering. Referentienummer: 28498-37. Opgehaald uit *Kamerstukken*.
- Koenders, Bert; Steur, G.A. van der. (2017, Januari 16). “Verslag van de 15e Vergadering van Verdragspartijen bij het Statuut van Rome ter oprichting van het Internationaal Strafhof.” Brief Regering. Referentienummer: 28498-39. Opgehaald uit *Kamerstukken*.
- Oosterom, Karel J.G. van. (2018, September 4). “Letter dated 31 August 2018 from the Permanent Representative of the Netherlands to the United Nations addressed to the President of the Security Council.” Referentie: S/2018/810. Opgehaald van <https://undocs.org/en/S/2018/810>. Geraadpleegd April 2021.
- Overheid.nl Wettenbank. (2008, Maart 1) “Zetelverdrag tussen het Internationaal Strafhof en het Gastland, ‘s-Gravenhage 07-06-2007.” Geldend van 01-03-2008 t/m heden. op <https://wetten.overheid.nl/BWBV0002899/2008-03-01>. Geraadpleegd April 2021.
- Pechtold, Alexander. (2011, Juni 23). “Motie-Pechtold c.s. over berechting door het Internationaal Strafhof.” Motie. Referentienummer: 32623-21. Opgehaald uit *Kamerstukken*. Stemningsuitslag op <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2011Z13721&did=2011D33787>. Geraadpleegd April 2021.
- Rijksoverheid. (zonder datum). “International legal organisations.” op <https://www.government.nl/topics/international-organisations/international-legal-organisations>. Geraadpleegd Maart 2021.
- Rijksoverheid. (zonder datum). “The Netherlands helps strengthen the rule of law in other countries.” op <https://www.government.nl/topics/international-peace-and-security/international-legal-order/the-netherlands-helps-strengthen-the-rule-of-law-in-other-countries>. Geraadpleegd Maart 2021.
- Rijksoverheid. (2011, Augustus). “Netherlands unfreezes Libyan assets for medical supplies.” Nieuwsbericht op <https://www.government.nl/latest/news/2011/08/15/netherlands-unfreezes-libyan-assets-for-medical-supplies>. Geraadpleegd Maart 2021.

- Rijksoverheid. (2015, Januari 21). “Koenders calls LRA commander’s arrival at the ICC ‘a step forwards in battle against impunity.’” nieuwsbericht op <https://www.government.nl/latest/news/2015/01/21/koenders-calls-lra-commander-s-arrival-at-the-icc-a-step-forwards-in-battle-against-impunity>. Geraadpleegd Maart 2021.
- Rosenthal, Uri. (2011, Juli 1). “Antwoord vragen Pechtold over het uitgevaardigde arrestatiebevel voor Kadaffi.” Antwoord Schriftelijke Vragen. Referentienummer: 2011D35216. Opgehaald uit *Kamerstukken*.
- Rosenthal, Uri; Hillen, J.S.J. (2011, Maart 21). “Evacuatie van een Nederlands staatsburger uit Sirte.” Brief Regering. Referentienummer: 32709-1. Opgehaald uit *Kamerstukken*.
- Rosenthal, Uri; Knapen, H.P.M. (2011, Maart 22). “Actuele situatie in Soedan.” Brief regering. Referentienummer: 29237-135. Opgehaald uit *Kamerstukken*.
- Securitycouncilreport.org. (2020, December 16) “Arria-Formula Meetings.” op <https://www.securitycouncilreport.org/un-security-council-working-methods/arria-formula-meetings.php>. Geraadpleegd April 2021.
- Sjoerdsma, Sjoerd. (2015, November 19). “Motie van het lid Sjoerdsma over een gemeenschappelijke EU-reactie bij schending van afspraken met het Strafhof door verdragsstaten.” Motie. Referentienummer: 33865-(R2024)-12. Opgehaald uit *Kamerstukken*. Stemningsuitslag op <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2015Z22070&did=2015D44829> Geraadpleegd Maart 2021.
- Timmermans, Frans. (2013, Februari 15). “Antwoord vragen van het lid Sjoerdsma over het rapport “Kenya’s 2013 Elections” van de International Crisis Group (ICG).” Antwoord schriftelijke vragen. Referentienummer: 2013D04834. Opgehaald uit *Kamerstukken*.
- Timmermans, Frans. (2013, Maart 7). “Antwoord vragen van het lid Sjoerdsma over de verkiezingen in Kenia en de processen van het International Criminal Court (ICC) tegen Uhuru Kenyatta en William Ruto.” Antwoord schriftelijke vragen. Referentienummer: 2013D08374. Opgehaald uit *Kamerstukken*.
- Timmermans, Frans. (2013, April 8). “Reactie op het verzoek om informatie over enkele kwesties m.b.t. het Internationale Strafhof.” Brief Regering. Referentienummer: 28498-29. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

- Timmermans, Frans. (2013, Juni 17). “Antwoord vragen van de leden Sjoerdsma, Van Bommel en Omtzigt over het gezag van het Internationaal Strafhof in Afrika.” Antwoord schriftelijke vragen. Referentienummer: 2013D24944. Opgehaald uit *Kamerstukken*.
- Timmermans, Frans; Ploumen, Lilianne. (2012, December 7). “Reactie op verzoek commissie inzake de situatie in Goma en het oosten van de DRC.” Brief regering. Referentienummer: 29237-144. Opgehaald uit *Kamerstukken*.
- Timmermans, Frans; Hennis-Plasschaert, J.A.; Ploumen, E.M.J.; Opstelten, I.W. (2013, November 1). “Artikel 100 brief over een Nederlandse bijdrage aan de UN Multidimensional Integrated Stabilisation Mission in Mali (MINUSMA).” Brief regering. Referentienummer: 29521-213. Opgehaald uit *Kamerstukken*.
- Timmermans, Frans; Hennis-Plasschaert, J.A.; Ploumen, E.M.J.; Opstelten, I.W. (2014, Mei 12). “Voortgangsrapport MINUSMA, inclusief algemene ontwikkelingen in Mali.” Brief Regering. Referentienummer: 29521-243. Opgehaald uit *Kamerstukken*.
- Tweede Kamer der Staten Generaal. (2013, Augustus 7). "Verslag van een algemeen overleg, gehouden op 3 juli 2013, over Mali." Verslag van een algemeen overleg. Ondertekenaars: R. de Roon; A.M.C. Eijnsink; T.J.E. van Toor. Referentienummer: 32605-128. Opgehaald uit *Kamerstukken*.
- Tweede Kamer der Staten Generaal. (2017, Juli 18). “Verslag van een schriftelijk overleg over de geannoteerde agenda Raad Buitenlandse Zaken van 17 Juli 2017.” Verslag van een schriftelijk overleg. Ondertekenaars: Pieter Omtzigt; T.J.E. van Toor. Referentienummer: 21501-02-1768. Opgehaald uit *Kamerstukken*.
- Verhagen, M.J.M ; Hirsch Ballin, E.M.H. (2010, Juli 12). “Verslag herzieningsconferentie van het Statuut van Rome inzake het Internationaal Strafhof.” Brief Regering. Referentienummer: 28498-22. Opgehaald uit *Kamerstukken*.
- United Nations General Assembly (1998, Juli 17). “Rome Statute of the International Criminal Court. ISBN No. 92-9227-232-2. (last amended 2010). Opgehaald uit *Core Legal Texts*. Online bibliotheek van het Internationaal Strafhof.
- United Nations Security Council. (2011, Februari 26). “Resolution 1970.” S/RES/1970 (2011). Opgehaald van [https://www.undocs.org/S/RES/1970%20\(2011\)](https://www.undocs.org/S/RES/1970%20(2011)). Geraadpleegd Februari 2021.
- Zijlstra, Halbe; Grapperhaus, F.B.J. (2017, December 4). “Jaarlijkse Vergadering verdragspartijen Internationaal Strafhof.” Brief Regering. Referentienummer: 28498-40. Opgehaald uit *Kamerstukken*.

Secundaire bronnen

- Herik, Larissa van den. (2010, Juli 28). "The Dutch Engagement with the Project of International Criminal Justice." In *Netherlands International Law Review*, 57(2). blz 303-322.
- Jones, Annika. (2016, Mei). "Non Cooperation and the Efficiency of the International Criminal Court." Hoofdstuk in *Cooperation and the International Criminal Court : Perspectives from Theory and Practice*. Ed. Olympia Bekou; Daley Birkett. Leiden: Koninklijke Brill. blz 185-209.
- Kersten, Mark. (2015, December). "Between Justice and Politics. The ICC's Intervention in Libya." Hoofdstuk uit *Contested Justice: The Politics and Practice of International Criminal Court Interventions*. Ed. Christian de Vos; Sara Kendall; Carsten Stahn. Cambridge: Cambridge University Press. blz 456-478.
- Malu, Linus Nnabuike. (2019, Mei 31). "The International Criminal Court and the Peace Process in Uganda." Hoofdstuk in *The International Criminal Court and Peace Processes: Côte d'Ivoire, Kenya and Uganda*. Palgrave Macmillan, Cham. blz. 93-121.
- Novak, Andrew. (2015). "The Rome Statute of the International Criminal Court." in *The International Criminal Court*. Switzerland: Springer International Publishing. 23-40.
- Novak, Andrew. (2015). "Jurisdiction and Prosecution." in *The International Criminal Court*. Switzerland: Springer International Publishing. 63-87.
- Rodman, Kenneth A.; Booth, Petie. (2013, Mei). "Manipulated Commitments: The International Criminal Court in Uganda." in *Human Rights Quarterly*, 35(2). blz 271-303.
- Rossi, Christopher R. (2018, Mei). "Hauntings, Hegemony, and the Threatened African Exodus from the International Criminal Court." in *Human Rights Quarterly*, 40:2. blz 369-405.
- Schabas, William. (2020). "Creation of the Court." in *An Introduction to the International Criminal Court*. 6th edition. Cambridge: Cambridge University Press. blz 1-22.
- Scheipers, Sibylle. (2010) "The Sovereignist Discourse." in *Negotiating Sovereignty and Human Rights: International Society and the International Criminal Court*. Manchester: Manchester University Press. blz 82-102.